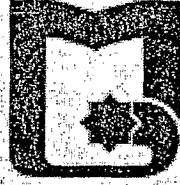

کتابخانه ملی ایران

۸۷۴۰۵

دانشگاه سیستان و بلوچستان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه الهیات و معارف اسلامی
پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

موضوع:

نقد و بررسی تفاوت دیه زن و مرد در قانون مجازات اسلامی و فقه اسلامی

استاد راهنما: دکتر امیر حمزه سالارزایی

استاد مشاور: دکتر علی توئی

محقق: حمیده سلطانی نژاد

۱۳۸۵ / ۱۲ / ۲۳

۸۳۷۵۵۰۳

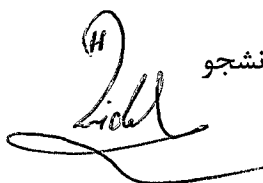
بهمن ماه ۱۳۸۵

۸۷۴۰۳

کتابخانه اطلاعات مرکز علمی پژوهشی
تسبیح مرکب

صفحه الف

این پایان نامه با عنوان نقد و بررسی تفاوت دیه زن و مرد در قانون مجازات اسلامی و فقه اسلامی قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد الهیات - فقه مبانی حقوق اسلامی توسط دانشجو حمیده سلطانی نژاد تحت راهنمایی استاد پایان نامه دکتر امیر حمزه سالارزایی تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد. %

امضاء دانشجو

این پایان نامه ۴ واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ ۱۳ / ۱۱ / ۸۵ توسط هیئت داوران بررسی و نمره ۱۹/۱۰۰ با درجه عالی..... به آن تعلق گرفت. %

نام و نام خانودگی   امضاء   تاریخ

۱- استاد راهنما: دکتر امیر حمزه سالارزایی

۲- استاد مشاور: دکتر علی تولایی

۳- داور ۱: دکتر محمد صادق علمی سولای

۴- داور ۲: دکتر دادخدا خدایار

۵- تحصیلات تکمیلی: آقای محمد رضا کینخا

تقدیم به پدر عزیزم آن نادره دریای وجود،
که هر آنچه اکنون به آن افتخار می کنم
از زحمات بی دریغ ایشان است.

تقدیم به مادر فداکارم که مظهر مهر،
عظوفت و از خود گذشتگی است
و وجودش همواره گرما بخش زندگی ام بوده و خواهد بود.

و تقدیم به همسرم آن همراه همیشگی.

تقدیر و تشکر

پروردگارا سپاس می گویمت که بر من منت نهادی و خلعت تحصیل بر من پوشاندی و در قلب من چراغ معرفت برافروختی تا از آن به خیر و صلاح خویش الهام گیرم. از تو می خواهم در قلبم ایمان و بر راهم استواری بخشی و در تمام مراحل زندگی یاریم نمایی و لحظه ای مرا به خود وامگذاری.

در محضر اساتید و بزرگان عالی مقام، تمرین تفکر و اندیشیدن کردن بی شک ثمره خود را در دراز مدت به بار خواهد نشاند.

اکنون که به یاری و عنایت حق تعالی این پایان نامه به پایان رسیده است حق شناسی حکم می کند از کلیه عزیزانی که در مراحل اجرا و تهیه این پایان نامه یاریم کردند تشکر و قدر دانی نمایم.

شایسته است از اساتید محترم راهنما و مشاور، آقای دکتر سالارزایی و آقای دکتر تولایی که با صبر خویش تیز بینانه و موشکافانه این پایان نامه را راهنمایی و مشاورت فرمودند کمال تشکر و سپاس را صمیمانه داشته باشم.

چکیده

براساس قانون مجازات اسلامی ایران و مطابق فتاوی بسیاری از فقیهان شیعه و سنی، دیه زن نصف دیه مرد است. این رأی مخالفانی نیز دارد. دلیل عمده گروه اول تصریح برخی از روایات بر نصف بودن دیه زن نسبت به مرد است. گروه دوم نیز با تمسک به اطلاق آیه قرآن و اطلاق برخی از روایات و نیز با تردید در روایات دال بر نصف دیه زن، به تساوی دیه زن و مرد فتوا داده اند.

در این پایان نامه، تا حدودی این نظریات به تجزیه و تحلیل و ارزیابی پرداخته شده است و دیدگاههایی نیز ارائه شده است.

کلید واژه ها: دیه، نصف، تساوی، قانون مجازات، فقه، عدالت، جنسیت.

.....	مقدمه	۱
.....	کلیات	۱۹-۳
.....	۱. طرح مسأله و بیان روش تحقیق	۳
.....	۲. تفاوت های زن و مرد	۵
.....	الف. تفاوت های طبیعی	۵
.....	۱. جسمانی	۵
.....	۲. عاطفی	۶
.....	۳. اجتماعی	۷
.....	ب. تفاوت های فقهی	۸
.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱۳
.....	۳. دیه زنان در کنوانسیون رفع هر گونه تبعیض علیه زنان	۱۶
.....	بخش اول: دیه و مباحث پیشینی	۵۱-۲۰
.....	فصل اول: واژه شناسی	۲۱
.....	۱. مفهوم لغوی	۲۱
.....	۲. مفهوم اصطلاحی	۲۲
.....	۳. الفاظ مشابه	۲۲
.....	الف- ارش	۲۳
.....	ب. حکومت	۲۴
.....	فصل دوم: پیشینه تاریخی دیه	۲۶
.....	۱. دیه در عصر جاهلیت	۲۶
.....	۲. دیه در حقوق روم	۲۸
.....	۳. دیه در حقوق آنگلوساکسون	۲۸

۴. دیه در مجموعه قوانین حمورابی ۲۹
۵. دیه در قانون گذاری های بابل و آشور ۳۰
۶. دیه در قانون فرعونى ۳۱
۷. دیه در قانون مسیح ۳۲
۸. دیه در دین اسلام ۳۲
- فصل سوم : دیه، مجازات یا غرامت ؟ ۳۴
۱. تفاوت مسؤولیت کیفری و مدنی ۳۵
- الف. از نظر تعریف ۳۵
- ب. از نظر هدف ۳۶
- ج. از نظر قلمرو ۳۶
- د. از نظر ارزیابی رفتار مرتکب جرم و عامل زیان ۳۶
۲. دیه و مجازات مالی ۳۷
- الف. گونه های مجازات مالی ۳۸
۱. جریمه جزایی یا غرامت ۳۸
- الف. جریمه ثابت ۳۸
- ب. جریمه نسبی ۳۸
۲. ضبط دارایی مجرم یا مصادره اموال ۳۸
- ب. ادله مجازات بودن دیه ۳۹
- نقد و بررسی ۴۱
۳. دیه و مسؤولیت مدنی ۴۴
- الف. ادله جبران خسارت بودن دیه ۴۵
- ب. موارد اختلاف دیه با مسؤولیت مدنی ۴۷
۴. ماهیت تلفیقی دیه ۴۸

نتیجه گیری.....	۴۹
فصل چهارم: دیه، حق یا حکم؟.....	۵۰
بخش دوم: دیه قتل زن مسلمان.....	۵۲-۶۰
مقدمه (قانون مجازات اسلامی).....	۵۳
فصل اول: فقه امامیه.....	۵۳
فصل دوم: فقه اهل سنت.....	۵۵
فصل سوم: مبانی فقهی تنصیف دیه زن.....	۵۷
۱. قرآن کریم.....	۵۷
۲. روایات.....	۵۹
الف. صحیحہ عبدالله بن مسکان.....	۵۹
ب. صحیحہ عبدالله بن سنان.....	۵۹
ج. صحیحہ حلبی.....	۵۹
د. روایت قاضی نعمان در دعائم الاسلام از امام صادق (ع).....	۶۰
۳. اجماع.....	۶۰
نتیجه گیری.....	۶۰
بخش سوم: قصاص و دیه تلف اعضا و جراحات.....	۶۱-۷۹
مقدمه (قانون مجازات اسلامی).....	۶۲
فصل اول: فقه امامیه.....	۶۲
فصل دوم: فقه اهل سنت.....	۶۹
۱. فقه حنفی.....	۶۹
۲. فقه مالکی.....	۷۱
۳. فقه شافعی.....	۷۱
۴. فقه حنبلی.....	۷۲

۷۲.....	جمع بندی دلایل اهل سنت.....
۷۴.....	فصل سوم: بررسی مبانی فقهی.....
۷۴.....	۱ صحیحہ ابان بن تغلب.....
۷۷.....	۲. صحیحہ حلبی.....
۷۷.....	۳. صحیحہ ابوبصیر.....
۷۸.....	۴. صحیحہ ابی مریم.....
۷۸.....	۵. موثقہ ابن ابی یغفور.....
۷۸.....	۶. صحیحہ جمیل بن درّاج.....
۷۹.....	نتیجہ گیری.....
۱۰۳-۸۰.....	بخش چهارم: فاضل دیه در قصاص مرد برای قتل عمد زن.....
۸۱.....	مقدمه (قانون مجازات اسلامی).....
۸۱.....	فصل اول: فقه امامیه.....
۸۵.....	فصل دوم: فقه اهل سنت.....
۸۵.....	۱. فقه حنفی.....
۸۷.....	۲. فقه مالکی.....
۸۸.....	۳. فقه شافعی.....
۹۰.....	۴. فقه حنبلی.....
۹۲.....	فصل سوم: بررسی مبانی فقهی رد فاضل دیه.....
۹۲.....	۱. قرآن کریم.....
۹۲.....	الف. آیه ۱۷۸ سوره بقره.....
۹۴.....	ب. آیه ۴۵ سوره مائده.....
۹۷.....	نتیجہ گیری.....
۹۸.....	۲. روایات.....

الف. روایات دسته اول.....	۹۸
۱. صحیحہ عبدالله بن سنان.....	۹۸
۲. صحیحہ عبدالله بن مسکان.....	۹۹
۳. روایت ابی مریم.....	۹۹
۴. صحیحہ ابی بصیر.....	۹۹
۵. روایت قاضی نعمان در دعائم الاسلام.....	۹۹
ب. روایات دسته دوم.....	۱۰۰
۱. موثقه سکونی از امام صادق(ع).....	۱۰۰
۲. روایت اسحاق بن عمار.....	۱۰۱
۳. روایت ابی مریم انصاری.....	۱۰۱
۳. اجماع.....	۱۰۲
نتیجه گیری.....	۱۰۲
بخش پنجم: فلسفه تفاوت دیه زن و مرد.....	۱۰۴-۱۱۱
مقدمه.....	۱۰۵
فصل اول: تفاوت حکمت با علت.....	۱۰۵
فصل دوم: حکمت تفاوت دیه از نظر علما.....	۱۰۷
۱. دیدگاه جوادی آملی.....	۱۰۷
۲. دیدگاه رشید رضا.....	۱۰۸
۳. ایت الله بجنوردی.....	۱۰۸
۴. دیدگاه مکارم شیرازی.....	۱۰۹
نتیجه گیری.....	۱۱۱
بخش ششم: نظریه تساوی دیه زن و مرد.....	۱۱۲
مقدمه.....	۱۱۳

فصل اول: دلایل تساوی	۱۱۳
۱. دیه حقوقی و دیه جزایی	۱۱۳
۲. عدالت خداوند متعال	۱۱۵
۳. برابری همه انسانها با یکدیگر	۱۱۶
۴. عدم جواز تخصیص آیه قرآن با روایات در بحث مورد نظر	۱۱۷
۵. ظلم به حضرت زهرا	۱۲۰
۶. ضعف اجماع	۱۲۰
۷. لغزشهای فقهی	۱۲۱
۸. نقش زمان و مکان در دیه	۱۲۱
۹. ردّ حکمت تنصیف دیه	۱۲۱
فصل دوم: نقد و بررسی دلایل	۱۲۳
۱. نقد و بررسی دیه حقوقی و دیه جزایی	۱۲۳
۲. نقد و بررسی عدالت خداوند متعال	۱۲۴
۳. نقد و بررسی برابری همه انسانها با یکدیگر	۱۲۵
۴. نقد و بررسی عدم جواز تخصیص آیه قرآن با روایات در بحث مورد نظر	۱۲۶
۵. نقد و بررسی ظلم به حضرت زهرا(س)	۱۲۸
۶. نقد و بررسی ضعف اجماع	۱۲۸
۷. نقد و بررسی لغزشهای فقهی	۱۲۹
۸. نقد و بررسی نقش زمان و مکان در دیه	۱۳۰
۹. نقد و بررسی ردّ حکمت تنصیف دیه	۱۳۱
نتیجه گیری	۱۳۲
نتیجه گیری نهایی	۱۳۳
ارائه راهکارها و پیشنهادها	۱۳۶

فهرست مآخذ..... ۱۳۸-۱۴۷

بحث حقوق زن و مرد، قرن هاست که در محافل علمی مطرح بوده و در طول تاریخ، زن از دیدگاههای مختلف موضوع بحث افراطی بوده و هست. عده ای تفاوت های زن را از لحاظ اندام و جهات دیگر، نشانه ناقص بودن او پنداشته اند و عده ای حالت افراطی در پیش گرفته اند و او را از هر حیث مساوی و مشابه مرد می دانند.

باورهای نادرست و نظریات افراطی در مورد زن، شبهه ای در اذهان ایجاد کرده که اسلام برای زنان حقوقی کمتر از مردان قائل شده است. در این جهت اندیشه های مادّی به ویژه تفکر آزاد اندیشی (لیبرالستی) و تفکر طرفداران از حقوق زن (فمینیستی) با تمسک به باورهای ناصحیح، هجمه عظیمی علیه تفکر دینی مبتنی بر اسلام آغاز کرده که آتش هجمه همه اقشار را در بر گرفته و علما را به کرسی بحث و تحقیق و پاسخ به شبهات کشانده است. مقصود اصلی نگارنده از انتخاب این موضوع به عنوان پایان نامه کارشناسی ارشد سه مقصد بوده است:

نخست اینکه: علت و یا حکمت تفاوت دیه زن و مرد در فقه و قوانین اسلامی مورد بررسی و مذاقه قرار گیرد.

دوم اینکه: گذری بر سیر تاریخی دیه زن و مرد در اعصار و امصار شود.

سوم اینکه: به نقد و بررسی دیدگاه تساوی دیه پرداخته شود.

به همین منظور این اثر متشکل از شش بخش می باشد:

بخش اول: دیه و مباحث پیشینی

بخش دوم: دیه قتل زن مسلمان

بخش سوم: قصاص و دیه تلف اعضاء و جراحات

بخش چهارم: فاضل دیه در قصاص مرد برای قتل زن

بخش پنجم: حکمت تفاوت دیه زن و مرد

بخش ششم: نظریه تساوی دیه زن و مرد

با توجه به مطالعات انجام شده، مهم ترین آثاری که درباره تفاوت دیه زن و مرد اعم از مقاله، کتاب و پایان نامه به رشته تحریر درآمده و بدان دسترسی پیدا کردیم، ذکر می شود:

الف- مقاله :

- ۱- بهرامی، محمد، «دیه زن از منظر قرآن و فمینیسم»، پژوهشهای قرآنی، شماره ۲۵ و ۲۶، سال ۱۳۸۲ش، صص ۲۱۲-۲۳۵
- ۲- کلانتری ارسنجانی، علی اکبر، «نقدی بر انگاره برابری زن و مرد در قصاص»، کاوشی نو در فقه، شماره ۲۵ و ۲۶، سال ۱۳۸۲ش، صص ۱۱۲-۱۲۵
- ۳- مهرپور، حسین، «بررسی تفاوت دیه زن و مرد در قانون»، فصلنامه متین، شماره ۲، سال ۱۳۷۹ش.

- ۴- مهریزی، مهدی، «دیه زن و مرد»، پژوهشهای قرآنی، شماره ۲۷، سال ۱۳۸۳، صص ۲۰-۲۵
- ب- کتاب:

- ۱- شفیعی سروستانی، ابراهیم، «تفاوت دیه زن و مرد در دیه و قصاص»، تهران، انتشارات سفیر صبح، ۱۳۸۰ش.
- ۲- محمودی، عباسعلی، «برابری زن و مرد در قصاص»، چاپ اول، تهران، انتشارات بعثت، ۱۳۶۵ش.

بدون شک این اثر عاری از عیب و نقص نیست؛ اما بزرگان گفته اند اگر بشر می خواست کاری را بدون عیب و نقص انجام دهد تکامل و تکاپوی علمی صورت نگرفته و هیچ موقعیتی نصیب او نشده بود. امید است انتقادهای و پیشنهادهای پرارزش اساتید محترم و دوستان، الهام بخش پژوهش ها و مطالعات آینده و رفع نواقص موجود قرار گیرد. «فیان»

الذِکْرِ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ» ذاریات/۵۵

کلیات

۱. طرح مسأله و بیان روش تحقیق

امروزه یکی از مسائل مهم و مورد توجه جامعه بین المللی، مسأله حفظ و رعایت حقوق زنان و مراعات تساوی حقوق زن و مرد و عدم تبعیض براساس جنسیت است. این حرکت به خصوص بعد از جنگ جهانی دوم و از نیمه دوم قرن ۲۰ به صورت گسترده در جهت رفع نگرش تبعیض آمیز و تثبیت فرهنگ تساوی حقوق بین زن و مرد صورت گرفته است. اسناد بین المللی مهمی نیز در این زمینه تدوین و به امضاء و تصویب دولتها رسیده است. مهم ترین این اسناد عبارتند از: منشور ملل متحد، اعلامیه حقوق بشر، میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی، میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و کنوانسیون رفع هر نوع تبعیض علیه زنان.

اعلامیه جهانی حقوق بشر در ماده ۱ با این عنوان که: «تمام افراد بشر آزاد به دنیا می آیند و از لحاظ حیثیت و حقوق با هم برابرند...» در واقع تساوی زن و مرد را در برخورداری از حیثیت انسانی و حقوق به رسمیت شناخته است و در ماده ۲ اعلام کرده که: «هر کس می تواند بدون هیچ گونه تمایز، مخصوصاً از حیث نژاد، رنگ، جنس و زبان و مذهب و ... از تمام حقوق و آزادی های مندرج در اعلامیه برخوردار گردد.»

کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان که به طور خاص عهده دار محو تبعیض براساس جنسیت است، تا کنون حدود ۱۶۵ کشور به او ملحق شده اند و تلاش سازمان ملل بر این است که بتواند الحاق تمام کشورها و دولتها را به این کنوانسیون بگیرد. خانم سیمونویه رئیس کمیسیون مقام زن، هدف از این فعالیت ها و برنامه ریزی ها را چنین بیان می دارد: «بتوان به جامعه بشری با این دید نگریست که عدم تساوی جنسی در آن از بین رفته و فرهنگ جدید جنسیتی به وجود آمده که بر مبنای آن مشارکت کامل و مساوی تمام زنان و مردان در همه زمینه های اجتماعی و تمام سطوح تأمین شود. ظرافت طبع و لطافت

جسم و وظیفه بارداری و زایمان و پرورش طفل، که طبیعت به عهده زن گذاشته است، از ارزش انسانی و شعور اجتماعی او نمی‌کاهد. لذا این تفاوت‌های طبیعی نباید منجر به بینش پایین‌تر دانستن درجه انسانیت زن و برتر بودن مقام مرد باشد؛ بلکه باید به زن نیز مانند مرد به عنوان یک انسان نگاه کرد که توانایی‌های بالقوه انسانی را دارد و از خطا و اشتباه عارض بر انسان نیز مصون نیست.»^۱

در بند آخر ماده دوّم کنوانسیون بر لغو کلیه مقررات کیفری از قبیل دیه و قصاص تأکید شده است. بند آخر ماده دوّم مقرر می‌دارد: «لغو کلیه مقررات کیفری که باعث به وجود آمدن تبعیض علیه زنان می‌باشند.»

حال آنکه در قوانین موضوعه و جاری جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های مختلف مقرراتی وجود دارد که در آنها تفاوت‌هایی بین زن و مرد دیده می‌شود و حداقل بعضی از آنها تبعیض آمیز به نظر می‌رسد. عمده این مقررات مبنای شرعی، فقهی و اسلامی دارد و وقتی به عنوان حکم اسلامی مطرح می‌گردد، طبعاً دیدگاه و بینش اسلامی به چالش کشیده می‌شود و مورد انتقاد مؤسّسات (نهادهای) حمایت از حقوق زنان می‌باشد و خواستار رفع این تبعیض می‌شوند. ما در این پایان‌نامه به نقد و بررسی یکی از موارد انتقادی «تفاوت دیه زن و مرد» می‌پردازیم و سه مقصد را بررسی می‌کنیم:

نخست اینکه: علت و یا حکمت تفاوت دیه زن و مرد در فقه و قوانین اسلامی مورد بررسی و مذاقه قرار گیرد.

دوم اینکه: گذری بر سیر تاریخی دیه زن و مرد در اعصار و امصار شود.

سوم اینکه: به نقد و بررسی دیدگاه تساوی دیه پرداخته شود.

۱- گزارش خانم سیمونویه رئیس کمیسیون مقام زن به اجلاس ۵۶ کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل در تاریخ ۷ آوریل ۲۰۰۰ در ژنو؛ به

۲. تفاوت های زن و مرد

الف. تفاوت های طبیعی

۱. جسمانی

در این که زنان و مردان از نظر جسمانی اختلاف کلی با هم دارند که این اختلاف حاصل تمایز جسمانی آنها یعنی نیرومندی مرد و ظرافت زن است، کسی تردیدی ندارد. این تمایز دیرینه از یک سو، پایه گذار زنجیره حیات بشری و از سوی دیگر، زمینه ساز رویارویی و مقایسه پایداری است که پایان آن هیچ گاه فرا نخواهد رسید. علاوه بر تفاوت های اندامی بارزی که بین زن و مرد است، تفاوت هایی از نظر کمیت و کیفیت نیز بین این دو وجود دارد.

مرد به طور متوسط درشت اندام تر و بلند قدتر و خشن تر است؛ ولی زن کوچک اندام و کوتاه قد و ظریف تر، صدای مرد خشن تر و صدای زن لطیف تر، رشد بدنی زن سریع تر از مرد است؛ ولی رشد عضلانی و نیروی بدنی مرد از زن بیشتر. زن زودتر از مرد به بلوغ می رسد و مقاومت او در مقابل بیماری ها از مرد بیشتر است ولی زودتر از مرد از تولید مثل می افتد. دختر زودتر از پسر به سخن می آید. مغز زن به نسبت ۱۰۰ الی ۲۰۰ گرم از مغز مرد کمتر است؛ ولی با در نظر گرفتن نسبت به مجموعه بدن مغز زن بزرگتر است. جمجمه زن حدود ۱۵ درصد از جمجمه مرد کوچکتر است. قلب زن و مرد به طور متوسط به مقدار ۶۰ گرم با هم اختلاف دارد؛ یعنی قلب مرد به طور متوسط ۳۰۰ گرم و قلب زن ۲۴۰ گرم است و به همین نسبت قلب زن سبک تر و کوچک تر از قلب مرد است. ضربان قلب زن سریع تر از ضربان قلب مرد است. اعصاب مرد مقاوم تر و ترس او کمتر است و راحت تر با خطر مقابله می کند و به کارهای دشوار و سنگین قادرتر است. زن به طور طبیعی خونریزی هایی دارد که در ضعف بدنی و خستگی های عصبی و روحی او مؤثر است. شرایط بارداری و ناتوانایی های مربوط به آن، زنان را همواره از توانایی در کسب مشاغل دراز مدت و ثابت و به عهده گرفتن سرپرستی و مدیریت مشاغل

پر درآمد، محروم نموده است. ترمن گفته است: «هر سلول بدنی انسان حامل علامت جنس خود می باشد». (مطهری؛ ۱۳۸۱، ص ۱۶۴)

۲. عاطفی

از لحاظ روح و روان که موضوع علم روانشناسی و روانپزشکی است هم بین زن و مرد تفاوت های عمده و اساسی وجود دارد؛ مرد نوعاً خشن، پرخاشگر، جنگ طلب، ماجراجو، ریاست طلب و علاقه مند به فرماندهی است؛ ولی زن نوعاً از خشونت، جنگ و خطر گریزان است و تمایل به سازش و سازگاری دارد. در زنان، بعد عاطفی و احساسی نیرومندتر است و مردان در مسائل خشک و عقلانی قوی تر هستند؛ البته این امر حاکی از برتری یکی بر دیگری نمی باشد، بلکه ناشی از مقتضیات تکلیفی اوست که در جامعه بر عهده دارد؛ و این بعد در مقام مادری ضروری است و در تکوین شخصیت فرزندان، سالم سازی محیط خانواده و گرمی آن، بسیار بیشتر از نقش عقل گرایی خشک و حسابگرانه نقش اصولی دارد. نیروی جسمانی و اعصاب قوی و قدرت دماغی مرد او را برای مجاهدت و مبارزه دامن دارتری در امور زندگی در هر یک از مراحل زندگی آماده گردانیده است. قدرت مرد در کتمان راز نوعاً از زنان بیشتر است. از آن جایی که عاقبت اندیشی و محاسبه گری در مرد بیشتر است مخارج و نفقات زن و فرزندان به عهده او گذارده شده است.

شهید مطهری در کتاب نظام حقوق زن ص ۱۷۷ نوشته است: درباره تفاوت های اساسی زن و مرد، یک محقق آمریکایی می گوید: «زن و مرد درست مثل دو ستاره روی دو مدار مختلف حرکت می کنند آنها می توانند یکدیگر را درک کنند و مکمل یکدیگر باشند ولی هیچ گاه یکی نمی شوند و به همین دلیل است که زن و مرد می توانند عاشق یکدیگر بشوند، با هم زندگی کنند و از یکدیگر خسته نشوند.»

همچنین تحقیقات نشان می دهد که خواب های مردان با زنان تفاوت دارد؛ به نوشته جام جم در ۲۵ سپتامبر ۲۰۰۵، مردان بیشتر خواب کار روزمره، خشونت جسمی و اسلحه می بینند، حال آن که زنان افراد خانواده، موضوعات عاطفی و هدف های زندگی شان را خواب می بینند. خواب زنان بیشتر در محیط های داخلی و پر از وسایل منزل و لباس اتفاق می افتد و اغلب با غم و اندوه همراه است. با وجود آنکه زنان طی چند دهه اخیر مثل مردها کار می کنند اما خواب هایشان شبیه مردان نشده است.

نتیجه گرفته می شود که تفاوت جسمی و روحی زن و مرد، در موارد خاص پایه و مبنای حقوق اختصاصی و وظایف خاصه زن و مرد را تشکیل می دهد و از اینجا راز تفاوت و اختلاف زن و مرد در معدودی از احکام اسلام، به خوبی دانسته می شود.

۳. اجتماعی

تفاوت روحی و جسمی خود بالضروره موجب تفاوت کارکردهای اجتماعی وی می شود و نقش زن و مرد را در اجتماع از هم جدا می کند. فقدان هر یک از این تفاوتها در جامعه و در هر یک از زن و مرد موجب بر هم خوردن نسبی نظم مزبور می شود. «کارکردهای اختصاصی زن در جامعه عبارتند از:

۱- ایجاد جو سکون، مودت، رحمت در خانواده و در جامعه

۲- فرزند آوردن

۳- تقویت روحیه مرد و کمک به بروز عواطف مردانه

۴- انتقال فرهنگ، زبان، تربیت خانواده و فرزند

۵- اداره داخلی سازمان خانواده

۶- عاطفی کردن محیط خانواده و جامعه، ترقیق خشونت و صلابت های مردانه

متأسفانه تفکر انحرافی که امروزه وجود دارد سعی دارد با نادیده گرفتن این تفاوتها از منظر و نگرش احساسی، زنان را با مردان مقایسه کند و همه رفتارهای مردان را به زنان